

BUHARA'DAN KONYA'YA İRFAN MİRASI VE XIII. YY. MEDENİYET MERKEZİ KONYA

**BUHARA'DAN KONYA'YA İRFAN MİRASI ve
XIII. YY. MEDENİYET MERKEZİ KONYA**

(I)

Koordinatör : Konya Büyükşehir Belediyesi
Dr. Mücahit Sami KÜÇÜKTIĞLI Kültür Yayınları: **401**
Bildiri Kitapları

Editör :
Prof. Dr. Dilaver GÜRER ISBN: **968-605-389-344-8**

Yayın Takip: Yapım:
Eshabil YILDIZ Konya Kültür A.Ş.
Derya KARAKAYA

Tasarım&Grafik
Ali Rıza BÜYÜKVADİ

**Aralık
2018**

KONYA'DA MEDFÛN MEVLEVÎ ŞAİR UBEYDULLÂH DEDE VE RİSÂLE FÎ EVSÂFÎ'N- NEBÎ İSİMLİ MEVLİD'İNDEKİ TASAVVUFÎ ÖĞRETİLER

Cemal BAYAK.

UBEYDULLÂH DEDE'NİN HAYATI

Ubeydullâh Dede¹ ismi sadece Mevlevilikle ilgili iki kaynaktan görülmektedir. Bunlardan ilki Sâkıp Dede (ö. 1168/1755), ikincisi de Esrâr Dede (ö. 1210/1796)'dir. Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şuâra-yı Mevleviyye* isimli eserinde verdiği bilgilerin çoğu, bu eserden daha önce kaleme alınmış olan Sâkıp Dede'nin *Sefîne-i Mevleviyye* isimli eserinde de yer almaktadır.

Sâkıp Dede'nin *Sefîne-i Mevleviyye* ve Esrâr Dede'nin *Tezkire-i Şu'ara-yı Mevleviyye* isimli eserlerinde Ubeydullâh Dede hakkında verilen bilgiler çok kısıtlıdır. *Sefîne-i Mevleviyye*'de şairle ilgili bilgiler "Hazreti Fedâyî Dede"² ve "Hazreti Ubeydullâh Dede"³ başlıkları altında bulunmaktadır. Burada Fedâyî Dede (ö. 985/1577-1578) "*fukarâ-yı sûfiyyeden ve livâ-i Hamîd muzâfâtı Burdur nâm kasabadan*" ve dokumacılıkla meşgul olan bir kişi olarak tanıtılmaktadır.⁴ Dîvâne Mehmed Çelebi (ö. 1545?)⁵ Burdur'a geldiğinde kendisini misafir etmek için bekleyen "*eşraf-ı belde*" yerine adı Mehmed Sûfî olan bu dokumacının "*hâne-i*

· Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, cemalbayak@gmail.com

¹ Burada Ubeydullâh Dede ve eseri *Risâle fî Evsâfi'n-Nebî* ile ilgili verilen bilgiler, Ubeydullah Dede, *Mevlid: Risâle fî Evsâfi'n-Nebî*, Haz. Cemal Bayak, İstanbul: Kriter Yay., 2016, isimli çalışmamızdan özetlenerek aktarılmıştır.

² Sâkıp Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, Kahire, 1283/1866, C. 2, s. 12-13.

³ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 19-20.

⁴ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 12.

⁵ Sâkıp Dede, Dîvâne Mehmed Çelebi'nin 936/1529-1530'da vefat ettiğini ifade eden şiiri nakletmektedir, (*age.*, c. 1, s. 50). Gölpinarlı bu tarihin yanlış olduğu ve vefatının 1545 sonrası olması gerektiğini söylemektedir, Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1953, s. 112.

fakîrânesine teveccüh” etmiştir.¹ Dîvâne Mehmed Çelebi kendisine çok samimi hizmet eden Mehmed Sûfî’yi bî’ate davet edip Mesnevî’yi okumasını teklif eder. Mehmed Sûfî okuma-yazması olmadığı halde, “*kat’â âşînâ-yı sevâd-ı hurûf-ı hecâ değil iken*” Dîvâne Mehmed Çelebi’nin teveccühü ile Mesnevî’nin ilk 18 beytini okuyup açıklar ve sonrasında kendisine Mesnevî’yi okutma izni verilir.² Mevlevîlikle ilgili bir diğer önemli kaynak eser olan *Mecmûatü’-t-Tevârihi’-l-Mevleviyye*’de bu olayın 908 (1502-1503) yılında olduğu kaydedilmektedir.³ Bunu müteakip Fedâyî Dede Burdur’da mevlevihâne yaptırıp Mesnevî okutmaya başlar. Fedâyî Dede’nin Dîvân’ında bulunan ve 913/1508 yılında yazıldığını kaydettiği ve tarikat adabını anlattığı *Matlabu’-l-Uşşâk* isimli kaside⁴ onun bu tarihlerde şeyhlik yaptığını yansıtmaktadır.

Fedâyî Dede’nin bir akşamlık ev sahipliği, “*yek-şebe mizbânî*” ile böyle önemli bir makama gelmesinin onun bu göreve liyakati konusunda çevredekilerde tereddüt oluşturduğu anlaşılmaktadır.⁵ Sâkıp Dede, Fedâyî Dede’yi anlattığı bölümde “*Hazreti ‘Ubeydullâh Dede cenâbî evlâd-ı kibâr ve kudât-ı dînden ve eşrâf-ı ‘ayân-ı livâ-i Hamîd*” ifadesiyle tanıttığı Ubeydullâh Dede’nin de bu “*gürûh-ı tereddüt*”ten olup arkadaşlarıyla bu konuyu konuştuğu bir gece rüyada kendisini elinde bir şahin, “*cürre-bâz*” ile avda iken bu şahini papağan sûretinde muayene ettiği ve onun dile gelip ben avlanmak ve yaralamak için yaratılmadım (*ve mâ hulikü li’s-sayd ve’l-cerh*) dediğini işittiği ve bu rüyayı tabir ettirmek için Fedâyî Dede’nin huzuruna çıktığında onun Ubeydullâh Dede’nin söze başlamadan “*keşf-i sûret-i rü’yâ*” ettiğini,⁶ bu olay üzerine Ubeydullâh Dede’nin ona intisap ederek Fedâyî Dede’nin hizmetine girdiğini kaydetmektedir.

Sâkıp Dede burada Ubeydullâh Dede’nin “*livâ-i Hamîd*”de yaşadığını söylediği ifadede, Fedâyî Dede için kullandığı “Burdur” ismi geçmemektedir. Bununla beraber burada anlatılan olayda Fedâyî Dede’ye kolayca ulaşması dolayısıyla onun da Burdur’da yaşadığı anlaşılmaktadır. Sâkıp Dede yukarıdaki ifadelerinden

¹ Sâkıp Dede, *age.*, c. 1, s. 30. Buradaki “Sûfî” kelimesinin “Sofu” şeklinde de telaffuz ediliyor olması mümkündür.

² Sâkıp Dede, *age.*, c. 1, s. 31. Buradaki Mehmed Sûfî’nin (Fedâyî Dede) okuma yazma bilmediği ifadesinin, biraz sonra bahsedileceği üzere, Dîvân’ında bu tarihlerde yazılan şiirleri bulunduğu dikkate alındığında ihtiyatla karşılanması gerekmektedir. Bu ifade ile onun daha Mesnevî’yi hiç okumadığının anlatılmak istendiği düşünülebilir.

³ Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi (Mecmûatü’-t-Tevârihi’-l-Mevleviyye)*, haz. Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yay., 2003, s. 253.

⁴ Bilal Çakıcı, *Fedâî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005, s. 12. *Matlabu’-l-Uşşâk*’ın metni için bk. Çakıcı, *age.*, s. 274-288.

⁵ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 12.

⁶ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 12.

Ubeydullâh Dede'nin ailesinin bu bölgenin saygın kimselerinden, “eşrâf”tan olduğu ve kendisinin kadılık yaptığı, “kudât-ı dinden” olduğu anlaşılmaktadır.¹

Burada onun intisap tarihi belirtilmemekle beraber, Fedâyî Dede'nin bu göreve liyakati ile ilgili tereddüt edenlerin bulunduğu bahsedilmesi bu intisabın onun şeyhiğe yeni başladığı bir dönemde olduğunu göstermektedir. Sâkıp Dede, Ubeydullâh Dede'yi anlattığı bölümde bu olayın onun gençlik yıllarında, “ünvân-ı şebâbında”² olduğunu kaydetmektedir. Bir kişinin medreseden mezun olup kadı tayin edilme durumuna geldiğinde 25-30 yaşlarında olduğu göz önüne alındığında, onun bu yaşlarda iken Fedâyî Dede'ye intisap ettiği düşünülebilir. Bu durum, Fedâyî Dede'nin 1500'lerin ilk yıllarında Mevlevî şeyhi olarak görevlendirildiği dikkate alındığında, Ubeydullâh Dede'nin 1480 öncesi bir tarihte doğmuş olması gerektiğini göstermektedir.

Sâkıp Dede, Ubeydullâh Dede'nin kendisine hizmet eden birçok kişi bulunduğu halde, “mahdûm-ı hademe-i bisyâr iken”³ intisabının ilk dönemlerinde Fedâyî Dede'ye sakalık hizmetinde bulunduğunu, dergâha su taşıdığını kaydetmektedir. Sâkıp Dede bu ifade ile onun bir kadı ve ailesinin yaşadığı yerin önde gelenlerinden olmasına rağmen su taşımak gibi nefse zor gelen bir görevi yapmaktan çekinmediğini vurgulamak istemektedir. Sâkıp Dede'nin onunla ilgili söylediklerine arasında Fedâyî Dede'ye büyük bir samimiyetle bağlandığını, sadece bedeniyle hizmet etmekle kalmayıp maddi varlığını da onun için harcadığını ifade ettiği, “mukîm-ı makâm-ı hizmetlerinden olmağla râh-ı ihlâslarında bezl-i mâl ve sarf-ı mevcûd eyleyüp”⁴ cümlesi dikkati çekicidir. Fedâyî Dede'nin Dîvân'ında bulunan bir beyit onun kendisine büyük samimiyetle hizmet eden Ubeydullâh Dede ile ilgili düşüncelerini göstermesi bakımından önemlidir:

Ki sensin Muştafâ oldur 'Ubeyd ihlâs u hizmetde

*Müşâbih Muştafâ katında 'Abdullâh [u] 'Abbâs'a*⁵

Fedâyî Dede'nin burada Ubeydullâh Dede'nin “ihlâs u hizmet”ini Abdullah ve Abbâs'ın Hz. Peygamber'e hizmetine benzetirken ondan ne kadar memnun olduğunu ifade ettiği görülüyor.

Sâkıp Dede, Ubeydullâh Dede'nin bir gün su taşırken sokaktaki çocukların kendisine taş atmaya başlamaları üzerine ellerindeki testilere taş isabet etmesini engellemek için semâ ettiği ve bu esnada,

¹ Sâkıp Dede, bu olayı anlatırken ondan üç defa kadı olarak bahsetmektedir, Sâkıp Dede, age., C. 2, s. 12.

² Sâkıp Dede, age., c. 2, s. 19.

³ Sâkıp Dede, age., c. 2, s. 19.

⁴ Sâkıp Dede, age., c. 2, s. 12.

⁵ Çakıcı, age., s. 329.

Kûy-ı ‘ışk-ı Mevlevî dîvânesi olmuş ‘Ubeyd

Seng-i etfâl-i rehi hısn-ı hasînidür anuñ

beytini söylediği ve çocukların attığı taşların testilere zarar vermediğini nakletmekte bu durum onun Allah’ın korumasında, “*mahfûz-ı sıyânet-i Rab*” olduğunu ve aynı zamanda onun katındaki değerini, “*mikdâr-ı zâtları*”nı gösterdiğini söylemektedir.¹

Sâkîp Dede, onun hattının çok güzel ve serî olduğunu, *Mesnevî*’yi bir çok defa istinsah ettiğini ve bunların Mevlânâ’nın *Mesnevî*’yi yazdırdığı Hüsameddin Çelebi’nin (ö. 1284) metninden çoğaltıldığı için çok muteber olduğunu bildirmektedir. Esrar Dede bu *Mesnevî*’lerden bir tanesini gördüğünü ve bunun 990 (1582-1583)’de istinsah edildiğini kaydetmektedir.² Veled Çelebi de onun istinsah ettiği *Mesnevî*’lerden birkaç tanesini gördüğünü ifade etmektedir.³

Onun hattının kıvraklığını ifade eden bir menkıbe hem Sâkîp Dede hem de Esrar Dede tarafından nakledilmektedir: Konya’da misafir olduğu dönemde arkadaşları kendisini “*teferrüç*” için Meram’a davet ederler ve kendisinin hattını çok sevmeleri ve ondan okumayı çok arzu etmeleri sebebi ile orada iken okumak arzusu ile kendisinden Feridüddin-i Attar’ın (ö. 618/1221) *Mantukut’t-Tayr*’ının bulunup bulunmadığını sorarlar. O da olumsuz cevap vermeyi âriflere yakışan bir davranış, “*şîme-i ârifâne*” olarak görmediğinden onlara kendisinin arkalarından gelip kitabı da beraberinde getireceğini söyler. Onun gibi geri kalan arkadaşlarından bazısının bulunduğu odanın anahtar deliğinden içeriye baktıklarında odanın çok sayıda “*efrâd-ı Ubeydullâhî ile*” dolu ve her birini ellerinde kâğıt ve kalemle yazı yazmakta olduğunu gördüklerinde onun da “*merdân-ı Hüda’nın te’addüd-i ecsâd kerâmetine dahi mazhar ol*” duğunu anlarlar.⁴ Bu eseri istinsah etmekle meşgul olduğunu görmeleri ile anlaşılmiş ve nakledilmiştir. Ubeydullâh Dede Mevlevîhâne’deki nüshadan kısa sürede istinsah ettiği bu nüshayla arkadaşlarına katılır.⁵

¹ Bu beyit burada üzerinde çalışılan eserde bulunmamaktadır ve bu kaynaklarda Ubeydullâh Dede’ye ait olarak aktarılan tek beyittir. Bu durum onun burada incelenen eseri dışında başka şiirlerinin de bulunduğunu göstermektedir.

² Esrar Dede, *Tezkire-i Şularâ-yı Mevlevîyye*, Haz., İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2000, s. 341. Gölpinarlı bu nüshanın Sütluçe Sa’dî şeyhi Zahir Efendi’de olduğunu duyduğunu kaydetmektedir, (Gölpinarlı, *age.*, s. 121).

³ Ubeydî, *Evsâf ve Mu’cizat-ı Nebî*, Haz. Ahmed Cevdet, İstanbul: İkdam Matbaası, 1313/1895, s. 47. Bu yayında eser Ubeydullâh Dede yerine Ubeydî’ye ait olarak yayınlanmıştır. Bu konu aşağıda tekrar değinilecektir.

⁴ Sâkîp Dede, *age.*, s. 19-20; Esrar Dede, *age.*, s. 341-2.

⁵ Ubeydullâh Dede’nin istinsah ettiği Kur’an-ı Kerîm’lerden birisinin 920 (1514) tarihli olduğu ve bunun Köseoğlu Ata Bey’de bulunduğu kaydedilmektedir. Sadi Kucur, “Eğirdir Mevlevihanesi ve Germiyanoğlu Musa Bey’in Temliki ile Sultan Veled’in Vakfı”, *Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Eğirdir (1. Eğirdir Sempozyumu 31Ağustos-1 Eylül 2001 Eğirdir Isparta)*, Isparta: Eğirdir Belediyesi, t.y., s. 589. Bu nüshadaki istinsah tarihi onun

Sâkıp Dede, Ubeydullâh Dede'nin tasavvufî meşrebi ile ilgili söyledikleri onun kadar Mevlevîlik tarihi açısından da önem arz etmektedir. Burada Ubeydullâh Dede, “*Ricâl-i tarikat-ı ışkîyye-i Şemsiyye-i Celâliyye'den mazhar-ı âsâr-ı kudsiyye Hazret-i 'Ubeydullâh Dede'*”¹ ifadesiyle kaydedilmektedir. Gölpınarlı Mevlevîlikte “*iki ayrı neşe*” bulunduğunu söylerken buradaki “*ışkîyye-i Şemsiyye-i Celâliyye*” ifadesini bu görüşüne bir delili olarak değerlendirmektedir.² Sâkıp Dede'nin bu kaydından Ubeydullâh Dede'nin aşk ve cezbenin öne çıktığı Şemsiyye koluna mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Ubeydullâh Dede'nin aşağıda üzerinde durulacak *Risâle fî Evsâfi'n-Nebî* isimli eserinde kendisi ile ilgili verdiği bilgi tek bir beyitte yer almaktadır:

Didi İslâm içre a'lâ ceddümüz

Hâzret-i 'Ukkâşe 'dür ser-hâddümüz (b. 478)

Ubeydullâh Dede, burada atalarından kendisine neseplerinin sahâbeden Hz. Ukkâşe'ye dayandığı bilgisinin aktarıldığını söyleyerek, kendisi ile ilgili önemli bir bilgiyi vermektedir.³

doğum tarihini tespit açısından da önemlidir. Bir kişinin hat sanatında yetişmenin çok emek ve zaman gerektirdiği ve bu sanatta yetiştiğini gösteren icâzeti alacak duruma gelen bir kişinin en azından 25 yaşlarında olması gerektiği dikkate alındığında Ubeydullâh Dede'nin 1490'lardan önce doğduğu anlaşılmaktadır. Bu kayıt, yukarıda Ubeydullâh Dede'nin doğum tarihi konusunun ele alındığı yerde ifade edilen, onun 15. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş olması gerektiği düşüncesini destekleyen önemli bir ifadedir. Burada ismi geçen Köseoğlu Ata Bey hakkında bilgi bulunamadı. Ubeydullâh Dede'nin burada üzerinde durulacak eserinin bilinen iki yazma nüshasının da hattının çok güzel olması dolayısıyla bunların da Ubeydullâh Dede tarafından yazılmış olması muhtemeldir. Onun Konya'daki Mevlevîhanede vefat ettiği göz önüne alındığında burada bulunan nüshanın müellif hattı olma ihtimali diğerine kıyasla daha yüksektir.

¹ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 12.

² Gölpınarlı bazıları kabul etmese de Mevlevîlilerin “meşreb itibarıyla” iki ayrı koldan geldiklerini, bunlardan birinin “Şems”, diğerinin “Veled” kolu olarak nitelendiğini ifade etmektedir. Buradaki “Şems” ismi ile Şems-i Tebrîzî kastedilmektedir, (Gölpınarlı, *age.*, s. 208-209). Esrâr Dede de, “*Ma'lûm ola ki fuqarâ-i Mevlevîyye...iki meslek üzredür*” demekte bunlardan birincisini, “*aşk-ı bî-pâyân*”, ikincisini, “*temkin*” sahipleri olarak nitelemektedir, (Esrâr Dede, *age.*, s. 276).

³ Kaynaklarda Ukkâşe isimli birden fazla sahâbiden bahsedilmektedir. Bunlardan en meşhuru İslam tarihinde Hz. Peygamber Medineye hicret etmeden önce müslüman olan Mekke'li Esedoğulları'ndan Ukkâşe b. Mihsan'dır, burada bahsedilen isimle o kastedilmiş olabilir. Onunla ilgili olarak bk. M. Esad Coşan, “İslâmî Türk Edebiyatında 'Ukkâşe Hikayesi”, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 26 (1983), s. 275-286; ve Ahmet Tekineş, “Ukkâşe b. Mihsân”, *TDVİA*, c. 42, s. 70-71. Tam künyesi verilmediği için Ukkâşe'nin kimliği hakkında kesin bir yargıda bulunmak zordur. Ukkâşe isimli sahâbeye atfedilen Türkiye sınırları içinde biri Gaziantep'in Nurdağı ilçesinde diğeri Kahramanmaraş'ta iki türbe bulunmaktadır. Bu türbelerin de bu ismi taşıyanlardan hangisine ait olduğu konusu tam olarak bilinmemektedir. Onun türbesi ile ilgili olarak bk. Ali Çolak, “Ukkâşe b. Mihsan el-Esedî ve Ökkeşiye Türbesi”, *Dinbilimleri*, c. 8/3 (2008) s. 173-182.

Sâkıp Dede, Fedayî Dede'nin şöhret kaygısı ve ziyaretçilerin çokluğundan “ihtiyâr-ı ‘uzlet” ederek Ubeyd Dede'yi kendisine “veliyy-i ‘ahd” ettiğini kaydetmektedir.¹ Bu konuda herhangi bir tarih verilmediği için bunun ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Sâkıp Dede, Ubeydullâh Dede'nin şeyhinin vefâtından sonra onu kaybetmenin ıstırapıyla kendisini seyahat ve kitap istinsah etmeye verdiğini, bir süre sonra da “livâ-i Hamîd”den “Eğirdir” (Isparta) kasabasındaki Nurullah Dede zâviyesi şeyhliğine tayin olunduğunu kaydetmektedir. Ubeydullâh Dede'nin burada “terbiye-i tâlibîn” ile “müddet-i medîde ma‘mûr ve mu‘ammer” olduğunu ifade etmektedir. Buradan Ubeydullâh Dede'nin Fedâyî Dede'den sonra bu zâviyede uzun bir süre hizmet ettiğini ve uzun bir ömür yaşadığı anlaşılmaktadır. Sâkıp Dede onun Mevlânâ'yı ziyaret etme arzusunun galebe çalması ile Konya'ya gittiğinde, burada iken vefat ettiğini ve Mevlânâ'nın türbesinin duvarı yakınına defn edildiğini kaydetmektedir.² Sâkıp Dede Ubeydullâh Dede'nin vefat tarihi konusunda sessiz kalmaktadır. Esrar Dede ise onun vefat tarihini “hududunda” kaydıyla 995 (1586) olarak vermektedir.³

RİSÂLE FÎ EVSÂFÎ'N-NEBÎ

Eserin eksik⁴ bir yazma nüshası ve Osmanlı döneminde yapılan matbu bir neşri⁵ bulunmaktaydı. Tesbit ettiğimiz nüsha bugün için eserin bilinen eksiksiz tek nüshasıdır.⁶ Sâkıp Dede ve Esrâr Dede'nin Ubeydullâh Dede hakkında verdiği bilgiler arasında onun bir mevlid kaleme aldığı kaydı bulunmamaktadır. Bununla beraber Sâkıp Dede onun diğer şiirleri yanında Hz. Peygamber'le ilgili na'plarının bilinip çok sevildiğini, “*‘âşıkâne kasâ'id ve ‘ârifâne medâyih ve nu‘ût-ı şerîfe-i seyyidü'l-mürselîn ve niyâz-nâme-i senedü'l-‘âşikîn ve mukatta‘ât ve rubâ‘iyyâtı sefâyinü'l-ma‘ârif ve ‘uşşâk ve a‘hâbda mânend-i hırz u cân mahzûz ve mazbûtdur*” ifadeleriyle kaydetmektedir.⁷

Eserde şair kendisini tanıtmamakta, mahlasını kaydetmekle yetinmektedir. Metinde dört yerde “Ubeyd” (633, 640, 664, 695. beyitlerde) ismi bulunmaktadır. Sâkıp Dede ve ondan naklen Esrâr Dede'nin de Ubeydullâh Dede'ye atfen kaydettikleri ona ait olduğu kaydedilen ve yukarıda aktarılan tek beyitte de “Ubeyd” mahlası yer almaktadır. Eserde şairin Mevlânâ Celâleddin Rûmi (604/1207-672/1273) ve *Mesnevî* ile ilgili methiyeleri (b. 542-546) yer almaktadır. Kaynaklarda “Ubeyd” mahlasını kullanan başka bir Mevlevî şair bulunmamaktadır.

¹ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 13.

² Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 20.

³ Esrar Dede, *age.*, s. 342.

⁴ Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, no. 5167.

⁵ Ubeydî, *Evsâf ve Mu‘cizât-ı Nebî*, Haz. Ahmed Cevdet, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1313/1895, s. 47. Bu yayında eser Ubeydullâh Dede yerine Ubeydî'ye ait olarak yayınlanmıştır.

⁶ Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 209'da kayıtlı.

⁷ Sâkıp Dede, *age.*, c. 2, s. 20.

Eserde şairin Mevlânâ ve *Mesnevî*'ye ayrı bir yer vermesi ve sadece Mevlevî büyüklerinin anlatıldığı bu iki önemli eserde elimizdeki mevlidin şairiyle aynı mahlası kullanan ve na'ıtları çok sevilen bir Mevlevî şairden bahsedilmesi bu eserin müellifi ile Sâkıb Dede ve Esrâr Dede'nin kaydettiği Mevlevî şairinin aynı şair olduğu sonucunu çıkarmayı gerektirmektedir. Ayrıca edebiyat tarihimizde 16. yüzyılda yaşayan ve bu mahlası kullanan başka bir şairin bilinmemesi bu sonucu desteklemektedir.

Ahmed Cevdet (Oran) (1862-1935)¹ eseri *Evsâf ve Mu'cizât-ı Nebî* ismiyle 1313/1895 yılında yayınlamadan önce eserin şairinin tespiti için yazma nüshayı Veled Çelebi'ye (İzbudak) (1867-1953) göndermiş ve ondan gelen raporu *Evsâf ve Mu'cizât-ı Nebî*² ismini verdiği eserin sonunda yayınlamıştır. Veled Çelebi incelemesinde eserin, kendisine gelen yazma nüshanın kapağında “*nâzımı 'Ubeydî*” kaydı bulunması dolayısıyla Edirneli Ubeydî (ö. 981/1573)³ ve eserdeki “Ubeyd” mahlası dolayısıyla Ubeydullah Dede'ye (ö. 995/1586-1587) ait olması durumu tartışmaktadır. “*Mevlevî şeyhi ve enfâs-ı mevleviyyenin yegâne âşinâlarındanır*” diyerek eserin “Ubeyd Dede”ye ait olduğu kanaatinde olduğunu ifade etmektedir.⁴ Eserin yazma nüshasından bahsetmemesi dolayısıyla matbu nüshasını gördüğü anlaşılan inceleyen Vasfi Mahir Kocatürk⁵ (1907-1961) ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın⁶ (1900-1982) eserin şairinin Ubeydullah Dede olması gerektiği sonucuna vardıkları görülmektedir.

Eserde 3 gazel bulunmaktadır. Toplamı 29 beyit olan bu 3 gazelin beyitleri de dahil eserin tamamı 730 beyitten oluşmaktadır. Eserde 53 tane başlık bulunmaktadır. Bu başlıkların çoğunluğu Arapça, bir kısmı da Farsçadır.

¹ Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895) ile karıştırılmaması için literatürde “İkdamcı Cevdet” olarak isimlendirilmektedir, Nuri Yüce, “Ahmed Cevdet, İkdamcı”, *TDVİA*, C. 2 (1989), s. 55-56.

² Ubeydî, *Evsâf ve Mu'cizât-ı Nebî*, haz. Ahmed Cevdet, İstanbul: İkdam Matbaası, 1313/1895. Eserin aynı yıl içinde iki defa basılması onun çok beğenildiğini göstermektedir. İlk baskısının bir örneği Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Abdullah 4497; ikinci baskısının bir örneği Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum 1403'te bulunmaktadır. Her iki baskı arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Ahmed Cevdet, eserde Veled Çelebi'nin raporu sonrasında kendisi de bir not yazarak eserin kendisine gelişi sürecini anlatmakta ve eseri kendisine gelen nüshanın kapağında “Ubeydî” adı kayıtlı olduğu için eseri bu isim adına yayınladığını ifade etmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada eserin matbu nüshasına atıf yapılırken bu yayında geçen müellif adı olan “Ubeydî” ismi kullanılmaktadır.

³ Ubeydî'nin hayatı ve eserleri için bk. Ömer Arslan, *Ubeydî Dîvânı (Metin ve İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013; İsmet Şanlı-Mustafa Fırat Tümer, “XVI. Yüzyıl Divan Şairi Ubeydî'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı'ndaki Tasavvufi Unsurlar”, *Turkish Studies*, 4/3 (2009), s. 2037-2071.

⁴ Ubeydî, age., s. 48.

⁵ Vasfi Mahir Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yay., 1970, s. 404.

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Müzesi Yazmaları Kataloğu*, C. III., s. 305.

Veled Çelebi, bahsi geçen incelemesinde onun şairliği ve eserinin kıymeti ile ilgili değerlendirmelerde de bulunmaktadır. Veled Çelebi, Ubeydullah Dede'nin mevlidini Süleymân Çelebi'ninki ile kıyaslayarak “nefâsette ona ikinci olabilir” demektedir, kendisini de 16.yy'daki diğer şâirlerle kıyaslayarak onu “Usûlî mertebesinde” bulmaktadır.¹

Veled Çelebi'den sonra eseri inceleyen Vasfî Mahir Kocatürk ise eseri “vak‘alarda daha muhtasar, fakat fikrî bütünde daha geniş ve şahsî tertipli” bulmakta, onu “nazım dili ve şekil bakımından Süleyman Çelebi mevlidinin daha mükemmel”i olarak görmektedir. Dilini “devrine göre çok selîs, düzgün, sanatsız ve samîmi” bulduğu eserin “halk kitlesinden çok münevveri hoşlandırır mâhiyette” olduğuna dikkati çekip bundan dolayı da “umûma intikal etme”diğini ve “tanınma”diğini söylemektedir.²

Dinî ve edebî kültürünün son derece yüksek olduğu görülen Ubeydullah Dede'nin eserinde bir edebî esere özgünlük kazandıran kendine has şâirâne hayal ve yorumlama ile heyecan unsurundan çok öğretme kaygı ve amacının öne çıktığı görülmektedir. Neredeyse her beyitte bir dinî-tasavvufî unsura telmih ve onun telkini yer almaktadır. Eser dikkatle incelendiğinde bu öğreticilik endîşesinin bırakıldığı ile konunun tahkiyesinin dışındaki bölümlerinde şairin duygularının dizginlerini serbest bıraktığı yerlerde lirizm ve heyecânın arttığı rahatlıkla farkedilmektedir. Buna bir örnek olmak üzere Hz. Peygamber'in doğumu öncesinde evrende gördüğü coşkuyu anlattığı yer (132-147) ile hemen bunu takip eden mevlid anını tahkiye eden bölüm (148-159) arasında heyecan ve acıcılık açısından dikkati çeken fark gösterilebilir. Bu coşku aşk konusunun işlendiği gazellerde kendisini daha da iyi hissettirmektedir.

Bununla beraber Ubeydullah Dede'nin yer yer eserin konusundan uzaklaşarak okuyucuya tasavvufî düşünceyi telkin etmeye yönelmesinin onun eserini daha iyi şekillendirmesini engellediği de görülmektedir. Öğreticilik amacının ağır bastığı bu durumlarda kendine özgü hayal ve yorumlamalara yönelme fırsatı bulamadığı anlaşılmaktadır.

RİSÂLE FÎ EVSÂFÎ'N-NEBÎ'DE TASAVVUFÎ DÜŞÜNCELER

Hz. Peygamber

40 sene aşk ile (vahyi) beklemiştir.

Çırık sene buldı çü ‘ilm içre sübûh
‘İşk u zevk u şabr u hilm içre rüsûh (b. 237)

Allah'a itaati canına minnet bilir.

Şükr idüp ol mün‘imûñ ihsânına
Fâ‘at in minnet bilürdi cânına (b. 610)

¹ Ubeydî, *age.*, s. 45-46.

² Kocatürk, *age.*, s. 404.

Allah'tan başka herşeyi terk etmiştir.

Çün bu 'ilmi añladı hâzretten ol
Gayrını terk eyledi gayretten ol (b. 232)

Âriflerin tâcıdır.

Muştafâ'dur çünki tâcu'l-'ârif in
Oldı bes Ma'hbûb-ı Rabbu'l-'âlemîn (b. 005)

Bütün mahlûkat onun mevlidine mazhardır ve ona salât eder.

Cümle oldı mevlid ü mażhar aña
Hep şalât-ile selâm eyler aña (b. 085)
Cümlesi eyler şenâ-yı Muştafâ
Ola mı fer' asla kılmaya şenâ (b. 086)

Bütün zamanlar ve mekânlar onun mevlididir.

Çün anuñ-çün yaradıldı bu cihân
Mevlididür her zemân- ile mekân (b. 077)

Cebrâil onu anlamada âcizdir.

Aña kim meddâh ola Rabb u Celîl
Olur idrâkinde 'âciz Cebre'îl (b. 1046)

Cism ve rûh onun için yaratılmıştır.

Çün anuñ-çün yaradıldı cism ü rûh
'Aql u şalbe irdi feyzinden fütûh (b. 055)

Değeri Arşdan yüce iken Allah'ın verdiği nimetlere şükr için fakr ve meskeneti tercih etmiştir.

'Arş dan a'lâyiken cāhı anuñ
Oldı faqr u meskenet rāhı anuñ (b. 608)

Gönlü dâima Hakk'a uyanıktı, bunun için gözlerim uyumaz derdi.

Göñli Hâkķ'a çün uyanmışdı temām
Ol sebebden dirdi "şalbı lâ-yenām" (b. 190)

Güller onun güzelliğinden haber verir.

Güller açardı cemālinden haber
Ravzalar virürdi lutfından eşer (b. 138)

Her zerre onun nurunun mazharıdır.

Hâliyā 'âlem tolu âşâridur
Zerre zerre mażhar-ı envârı dur (b. 519)

Hz. Âdem'in yüzündeki nûr onun nûru, kemâli onun kemâlidir.

Foğdı vechinde cemāl-i Muştafâ
Hem derûnında kemâl-i Muştafâ (b. 098)

Melekler Hz. Âdem'e secde ettiklerinde onun nûrunu ta'zîm ettiler ve sonsuz mutluluğa kavuştular.

İtdiler ta'zîm nûr-ı Âhmed'i
Buldılar Hâk'dan sürûr-ı sermedi (b. 107)

İlim şâhı ve marifet madeni, hakikat mahzenidir.

'İlm şâhı vü ma'ârif ma'deni
Fazl u feyz issi hâkâyık mahzeni (b. 230)

Kâinatın yaratılmasından murad edilen onun zuhurudur.

Bed'-i 'âlem den "ilâ yevmi'l-me'âd"
Cümleden anûn žuhûridur murâd (b. 515)

Kainatın yaratılmasının gayesi onun vücûdudur, cevher onun zâtıdır, âlem arazdır.

Kevn-i 'âlem den vücûd idur ğarâz
Cevher anuñ zâtıdır 'âlem 'arâz (b. 073)

Kainatta bulunanlar hep onun mevlididir.

Mevlidadür ser-be-ser ekvân anuñ
Hem nebât u ma'den ü hâyvân anuñ (b. 516)
Aña kevn-ile mekân muhtâcdur
Her qadem de ol şeh e mi'râc dur (b. 517)

Kâinatta olanlar onun kemâlinin zuhûdur.

Hep kemâli mażharıdır bu cihân
Evvel âhir âşikârâ vü nihân (b. 514)

Mi'râc "halvet-i hâs"tır.

Halvet-i hâs oldu ol cân a naşîb
Ol idi zîrâ muhibb ü hem habîb (b. 356)

Mi'râc'da Allah ona kendisini görmeye layık göz verdi, bunu tartışmak yanlıştır.

Hâk aña vechine lâyıq virdi göz
Gördi bî-noğşân cemâl in itme söz (b. 359)

Mi'râcda Allah'ın güzellik kitabından okumuştur.

İrdi maħbûbına ol maħbûb-ı Hâk
Oğdı hûsni kitâbı ndan sebağ (b. 361)

Mucizeleri devam etmektedir.

Mu'cizâtıdır anuñ hem ber-devâm
Fi'l ü qavl ü vaz'ı mu'cizdür temâm (b. 518)

Nefs terbiyesi ilmini öğretti, “Nükte-i ahbebtü en u‘ref” buradadır.¹

Varlığı şarf idecek masraf budur

Nükte-i “ahbebtü en u‘ref” budur (b. 229)

O tam bir âşık ve sevgilidir.

Bir dahi budur ki ol şâh-ı rusul

Olmış-idi ‘âşık u ma‘şûk-ı kül (b. 615)

O ümmî değildir, “ümmü’l-kitâb” ona nâzil olmuştur.

Pes niçün ümmî ola ol hoş-hitâb

Çünkü feyz oldı aña “ümmü’l-kitâb” (b. 194)

Onu medh etmek vâcibdir.

Vâcib oldı medh ü şükr-i Mustafâ

Cism ü rûh u ‘aql u kalbe bî-riyâ (b. 056)

Onun kapısını eşiğinde bulunanların değeri Arş’tan yücedir.

İşigün üftâde sidür ‘Arş-ı ‘âlî den bülend

Hoş bulur kalb-i selîm ol kim saşımüñdür senüñ (b. 692)

Onun şanının yüceliği “levlâk” ile ifade edildiği için insanlar onu hakkıyla anlatamaz.

Çünkü “levlâk”² oldı midhat şānuña

Kim bula yol vaşf-ı bî-pâyānuña (b. 653)

Onun zâtı ism-i a‘zamdır.

Žātuñ iy şâh ism-i a‘zam olduğına dâldür

Vech-i Qur‘ān zîneti çün hâ vü mîmüñdür senüñ (b. 688)

Peygamberlerin en büyüğüdür.

Enbiyâ ser-defteri kân-ı şafâ

Ĥazret-i Ahmed Muhammed Muştafâ (b. 231)

Zâhiri cihânın cânı, rûhu Hakk’ın burhânıdır.

Žâhiren cismi cihân uñ cân ıdur

Bâtınen rûhı Ĥağ’uñ burhân ıdur (b. 067)

Ârif-Evliyâ-Meşâyih

Ârifler Allah’ın sırrına vâkıftır.

Şol seni vaşf eyleyen vâsıflaruñ

Sırruña vâkıf olan ‘ârifler uñ (b. 678)

¹ ‘Ben bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bir takım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler’ meâlindeki Hadîs-i Kudîsî olarak belirtilen ifadenin bir kısmı.

² ‘Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım’ meâlindeki Hadîs-i Kudîsî olarak belirtilen ifadenin ilk kelimesi. Bu ifade eserde 6 beyitte (45, 72, 512, 605, 653, 687) görülmektedir.

Ayne'l-yakîn-Hz. Peygamber'in mi'racda yaşadığı haldir.

Anda 'ilm-i evvelîn ü âhirîn
Hâsıl oldu qalbine hâkka'l-yakîn (b. 362)

Bâtın ehli, zâhir ehli, Hz. Peygamber'in hizmetindedir.

Bâtın ehli zâhir ehli ser-be-ser
Bağlanup cân-ile hıdmetde kemer (b. 174)

Ehl-i Hakk'a hürmet insanı çok yüceltir.

Ehl-i Hâk k'a meskenet devlet dürür
'Ucb u kibrüñ hâsılı zillet dürür (b. 576)
Ayağı toprağı devlet tâcı dur
Meskenet anlara cân mi'râc ıdur (b. 580)

Ehl-i yakîn ile Şerî'atin emirleri sebât bulur.

Olmasa hem ehl-i iğkân u şîkât
'İlm -ile bulmazdı şer' emri şebât (b. 532)

Ehl-i yakîn Şerî'at sayesinde sır ile hâle ulaşır.

Olmasa ger sûret-i şer'-i mübîn
Sırr-ile bulmazdı hâl ehl-i yakîn (b. 531)

Evliyâ Hz. Peygamber'in esrârının defteridir.

'İlm inüñ 'âlim ler oldu mažharı
Evliyâ esrârınuñdur defteri (b. 523)

Hz. Peygamber âriflerin "tâcı", en büyüğüdür.

Muštafâ'dur çünkü tâcu'l-'ârif in
Oldı bes Maħbüb-ı Rabbu'l-'âlemîn (b. 005)

Meşâyih Hz. Peygamber'in mezâhiridir.

Hoş mezâhirdür meşâyih hâline
Zümre-i ehl-i salâh ef'âline (b. 530)

Aşk-Âşık

Allah aşkı şeri'atın candır, şeriat zâhir, Allah aşkı onun içinde gizlidir.

Sûret-i şer' içre cândur 'ışk-ı Hâk
Şer' zâhirdür nihândur 'ışk-ı Hâk (b. 536)

Âşığın hali akılla anlaşılmaz.

Derd ü ğam dur ğam-küsârı 'âşıkuñ
'Aqla sığmaz kâr u bârı 'âşıkuñ (b. 622)
Favr-ı 'ışk ı kimse bilmez 'aql-ile
Fehm olunmaz ol kitâb u naql-ile (b. 625)

Âşık baştan ayağa göz olup "dostu" görmek ister.

'Âşık ister çeşm ola ser-tâ-ğadem

Her taraftan tā göre nūr-ı kıdem (b. 462)
Gerçi olmuştur cihān mir'āt-ı dost
Matlab-ı uşşāk olupdur zāt-ı dost (b. 463)

Âşık ten libâsından kurtulunca (ölünce) sevinir.

‘Âşık uñ şol dem bulur cānı sürür
Ten libâsı ndan ola ‘uryān u dūr (b. 619)

Âşık fakr u fenâ lâzımdır.

Lâzım olur aña bes faqr u fenâ
‘Işka lâ-büddür gam u renc ü ‘anā (b. 617)

Aşıkın gıdası derd ve gamdır; onun durumu akılla anlaşılmaz.

Derd ü gam dur gam-küsārı ‘āşıkunñ
‘Aqla şıgmaz kār u bārı ‘āşıkunñ (b. 622)

Aşk karanlık bedeni aydınladır.

‘Işık odından her ki buldı bir kabes
Nūr olur andan bu žulmāñi kafes (b. 221)

Aşk kişiyi riyâdan uzaklaştırır.

‘Işık dur ol kim riyā bünyādını vırān ider
‘Işık dur ol kim dil ü cān mülkin ābādān ider (b. 627)

Aşkın sırlarını ancak Âşık bilir.

Remz-i ‘ışık ı hem yine ‘āşık bilür
Halk bilmez sırrını Hālîk bilür (b. 626)

Aşkın sırrını Allah bilir, halk bilmez.

Remz-i ‘ışık ı hem yine ‘āşık bilür
Halk bilmez sırrını Hālîk bilür (b. 626)

Aşkın üstü akılla örtülmelidir.

Bu kafessüz mürğ-ı cān bulmaz kemāl
‘Işık ı setr itmezse ‘aql olur vebāl (b. 535)

Hor görülme âşıkların mi‘racıdır .

H^Worlık ‘āşık laruñ mi‘rāc ıdur
Hār u hāre sündüs ü dıbāc ıdur (b. 621)

Meskenet ve niyâz âşıkın tabiatındandır, nâz ve saltanat düşmen idür.

‘Āşık a hūdur niyāz u meskenet
Düşmen idür ‘izz ü nâz u saltanat (b. 618)

Varlığını yok etmek ister.

Varlığın her dem helāk itmek diler
Hār u has dan rāhı pāk itmek diler (b. 624)

Edeb

Allah'ın lutufları edeb ehlinedir.

Ġaflet -ile kılmaya terk-i edeb
Kim edeb ehlinedür eltâf-ı Rab (b. 200)

Fakr

Ayne'l-yakîne fakr ile varılır.

Faqr dur aśl-ı uśul-i rāh-ı dīn
Faqr dur hem mürîŝ-i 'ayne'l-yaqīn (b. 548)

Fakr makamına önce mal, sonra can bezl etmekle, bağışlamakla ulaşılır.

Evvelidür bu fenānuñ bezl-i māl
Bezl-i cān dur 'āqıbet aña me'āl (b. 552)

Hz. Peygamber onunla övünmüştür, o mutluluk menbaidir.

Faqr -ile fahr eyledi çün Muśtafā
Faqr olupdur şüphesiz kān-ı ŝafā (b. 547)

Fakr-İlim

İlim Allah'ın sıfatlarının aynası, fakr onun zâtının aynasıdır.

'İlm ü a'māl oldı mir'āt-ı ŝıfāt
Faqr olupdur mażhar u mir'āt-ı zāt (b. 549)

İlim cennete, fakr ise Allah'a erdirir.

Hâsıl-ı 'ilm ü 'amel cennet dūrür
'Āhir-i faqr u fenā vuślat durur (b. 551)

Gönül

Gönül gözü sevgiliyi seyr eder.

K'açuban mihr ü vefādan cān gözin
Anda 'āşık seyr ider cānān yüzün (b. 423)

İlm-i ledünün mahzeni gönüldür, onunla bütün müşkil işler çözülür.

Hâq ola hālāl-i cümle müşkilüñ
Maĥzen-i 'ilm-i ledün ola dil üñ (b. 395)

İlmi-i ledün ehl-i Hak sayesinde öğrenilir.

Tā bulasın sāyesinde nūr-ı Hâq
Alasın 'ilm-i ledün niçden sebağ (b. 579)

Temiz gönül ile Allah'ın kudreti idrak edilir.

Devlet anuñ kim zamīr-i pāk i var
Ķudret i fehm itmege idrāki var (b. 379)

Hal

Hâl, muhâl-i âlemdir.

Görmeyesin hiç işi Hâk' a muhâl
Her muhâl-i 'âlem ola saña hâl (b. 389)

İlim

Allah'a götürmeyen ilim şeytanın saptırmasıdır.

Her ki 'ışkından Hâk 'uñ hâlîdür ol
'İlm sanur dîvüñ idlâlidür ol (b. 220)

Cehâlet Allah'ı sevgisine engeller.

Cehl dür bil 'ışk-ı Hâk' uñ mâni'i
Yoħsa sun' olmaz ki sevmez sâni'i (b. 219)

İlim aşk ve mahabbet rehberi olmalıdır.

'İlm anuñ-çündür yaqın iy dîn eri
Kim ola 'ışk u mahabbet rehberi (b. 211)

İlim dış ile ilgilidir, gönüldeki derd sırrını bilmez.

Derd iste yûri kışr-ı 'ulüm ı ço 'Ubeydâ
Bî-derd kişi derd deki râzı ne bilsün (b. 640)

İlim kişiye temkîn vermeli, kibr ve kinden uzaklaştırmalıdır.

'İlm aña dirlere ki temkîn eyleye
Âdem i bî-kibr ü bî-kîn eyleye (b. 208)

İnsanlara gösteriş için ağızda tekrarlanan şey ilim sayılmaz.

'İlm olur mı şol zebândan laqlaqla
Şata halka turrehât u feşreka (b. 207)

İnsan

Sırr-ı insâniye Allah'a kavuşma lutf edilir.

Sırr-ı insâniye vaşl i'tâ iden
Aşla fer' u fer'a aşl i'tâ iden (b. 387)

Kainat

Kainat Allah'ın aynasıdır.

Gerçi olmışdur cihân mir'ât-ı dost
Matlab-ı uşşâk olupdur zât-ı dost (b. 463)

Kur'an

İrşâd, ayrılık gamını giderip mutluluğa kavuşturur.

Çulların Rabb'ine irşâd eyleye
Ref' idüp hicrân gamın şâd eyleye (b. 447)

Kur'ân, zâhiri fesâhat ve bâtını hidayet mahzenidir.

Žâhir i dürr-i fesâhat ma'deni
Bâtını nür-i hidâyet mahzeni (b. 401)

Mevlânâ

Hz. Mevlânâ, aşk sultanı ve ilm-i ilâhî ocağıdır.

Ol veli yy-i hâzret ü sultân-ı 'ışk
'Âlim-i 'ilm-i ilâhî kân-ı 'ışk (b. 543)

Nefsin Mertebeleri

Emmâre nefs ateşte yanmayınca aydınlanmaz.

Nefs k'olmuşdur çü "hâmâlu'l-hâtab"
Nâr-ı 'ışk urmağ gerek zât-ı Leheb (b. 223)
Rüşen olmaz urmayınca nâra nefis
Nürdan bî-behredür emmâre nefis (b. 224)

Levvâme nefste bazan aydınlık bazan karanlık galip olur.

'İşk odı ndan bir zübâle irse ger
Olur anda muhtalit dūd u şerer (b. 225)
Geh şerâre gâlib olur geh duhân
Şûret-i levvâme dūr bu hoş beyân (b. 226)

Nefs tamamen yanınca karalıktan kurtulup nûra döner.

Çün yanup küllî temâmet nūr ola
Mutma'inne oluban mesrūr ola (b. 227)
Çalmaz andan soñra žulmetden eşer
Adıdur evvel hâtab âhir şerer (b. 228)

SONUÇ

Bu çalışmada Hz. Peygamber ve tasavvufla ilgili diğer unsurlarla ilgili çok çeşitli konuda tasavvufî düşüncelerin Ubeydullâh Dede'nin mevlidine yansıdığı görülmektedir. Bu durum Hz. Peygamberin dünyayı teşriflerini anlatan eserler olan mevlidlerin konusunun sadece bununla sınırlı olmayabileceğini ve birçok tasavvufî düşünceyi de barındırabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla tasavvufî düşüncelerle ilgili araştırmalarda bugüne kadar çok üzerinde durulmayan mevlidlerin de bu araştırmalarda dikkate alınması gerektiğini görülmektedir.

Ayrıca bu araştırmada tasavvufî araştırmalarda iki unsurun üzerinde çalışılmaya ihtiyaç olduğuna dikkat çekilmektedir. Bunlardan ilki Ubeydullâh Dede'nin menkıbesinde yer alan “*te'addüd-i ecsâd*” konusudur. Diğeri ise Ubeydullâh Dede'nin şahsı üzerinden dile getirilen ve Mevlevilikte mevcudiyetinden söz edilen iki farklı “Şems” ve “Veled” neş'enin tezahürü konusudur.

KAYNAKÇA

Arslan, Ömer, *Ubeydî Dîvânı (Metin ve İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Coşan, M. Esad, “İslamî Türk Edebiyatında ‘Ükkâşe Hikayesi’”, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 26 (1983), s. 275-286.

Çakıcı, Bilal, *Fedaî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Çolak, Ali, “Ükkâşe b. Mihsan el-Esedî ve Ökkeşiye Türbesi”, *Dinbilimleri*, c. 8/3 (2008) s. 173-182.

Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Haz., İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2000.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana Müzesi Yazmaları Kataloğu*, Ankara: TTK, 1972.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1953.

Kocaktürk, Vasfi Mahir, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yay., 1970.

Kucur, Sadı, “Eğirdir Mevlevihanesi ve Germiyanoğlu Musa Bey'in Temliki ile Sultan Veled'in Vakfı”, *Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleriyle Eğirdir (1. Eğirdir Sempozyumu 31Ağustos-1 Eylül 2001 Eğirdir Isparta)*, Isparta: Eğirdir Belediyesi, t.y., s. 579-596.

Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye)*, haz. Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yay., 2003.

Sâkîp Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, Kahire, 1283/1866.

Şanlı, İsmet, Mustafa Fırat Tümer, “XVI. Yüzyıl Divan Şairi Ubeydî'nin Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı'ndaki Tasavvufî Unsurlar”, *Turkish Studies*, 4/3 (2009), s. 2037-2071.

Tekineş, Ahmet, “Ukkâşe b. Mihsân”, *TDVİA*, c. 42, s. 70-71.

Ubeydî, *Evsâf ve Mu'cizât-ı Nebî*, Haz. Ahmed Cevdet, İstanbul: İkdâm Matbaası, 1313/1895.

Ubeydullah Dede, *Mevlid: Risâle fî Evsâfi'n-Nebî*, Haz. Cemal Bayak, İstanbul: Kriter Yay., 2016.

Yüce, Nuri, “Ahmed Cevdet, İkdâmcı”, *TDVİA*, C. 2 (1989), s. 55-56.